
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

עד קצווי מערב עיונים ביהדות מרוקו - 13922

תאריך עדכון אחרון 28-11-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר דוד גדג'

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: david.guedj@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: שלישי 17:00-18:00 בתיאום מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקהילה היהודית במרוקו היא קהילה עתיקה בעלת היסטוריה מרתקת ורבת פנים. הקורס, שבמרכזו סיור באתרים יהודים במרוקו, מבקש להקיף היבטים מגוונים בתולדות הקהילה הזו, בתרבותה, ביצירתה, בלשונה ובאומנותה, ובכל מרקם החיים העשיר שלה. בסמסטר א' יתקיימו שיעורים פרונטליים בכיתה, שבהם יילמדו נושאים מרכזיים בתולדות יהודי מרוקו, על ידי ד"ר דוד גדג' ועל ידי מרצים אורחים. במהלך חודש אפריל יתקיים סיור לימודי בן שבוע במרוקו. להשתתפות בסיור הלימודי יש להירשם לקורס קורס מספר: 13882.

מטרות הקורס:

לימוד מעמיק על הקהילה היהודית במרוקו בהיבטים של היסטוריה פוליטית, חברתית, תרבותית ואינטלקטואלית. הלימוד יבוצע תוך קריאה במחקרים, מקורות ראשוניים ובסיור במרוקו.

תוצרי למידה

בסימו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

בסימו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים לשלוט בגוף הידע שנרכש. לקרוא קריאה ביקורתית של מחקרים. לקרוא ולנתח מקורות ראשוניים מגוונים.

דרישות נוכחות (%) :

100

שיטת ההוראה בקורס: כל שיעור ישלב הרצאה, דיון במאמר וקריאה צמודה במקור ראשוני. בחלק מהשיעורים נארח מומחים במרוקו בתחומים שונים.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

מרוקו ויהודיה, היהודים בתקופה הטרום קולוניאלית, היהודים בתקופה הקולוניאלית, מוסלמים ויהודים, לשונות היהודים, רבנים וספרות רבנית, חינוך, קבלה, עיתונות, השכלה, פולחן הקדושים, הפיוט והשירה.

חומר חובה לקריאה:

ספרי יסוד על יהדות מרוקו

יעקב משה טולדנו, ספר נר המערב : הוא תולדות ישראל במארוקו, ירושלים תשל"ג

חיים זעפרני, אלף שנות חיים יהודיים במרוקו: היסטוריה ותרבות, דת ומיסטיקה, לוד תשמ"ו

אליעזר בשן, יהדות מרוקו, עברה ותרבותה, תל אביב 2000

חיים סעדון (עורך), מרוקו: קהילות ישראל במזרח במאות התשע-עשרה והעשרים, ירושלים תשס"ד

Emily Gottreich, Jewish Morocco: A History from Pre-Islamic to Postcolonial Times, London 2020

חיים זאב הירשברג, מארץ מבוא השמש: עם יהודי אפריקה הצפונית בארצותיהם, ירושלים 1957
חיים זאב הירשברג, תולדות היהודים באפריקה הצפונית: התפוצה היהודית בארצות המגרב מימי קדם
ועד זמננו, ירושלים 1965
ירון צור, קהילה קרועה: יהודי מרוקו והלאומיות 1943-1954, תל אביב 2002

אהרן ממון, "התפתחויות לשוניות אצל יהודי צפון אפריקה מגירוש ספרד עד זמננו", ספונות כב
(תשנ"ט), עמ' 141-190
אלימלך וסטרייך, "תקנות מגורשי קסטייליה בפאס למניעת עיגון במצבי יבום", בתוך: משה בר-אשר,
משה עמאר ושמעון שרביט (עורכים), פאס וערים אחרות במרוקו רמת-גן תשע"ג, עמ' 317-334
אלמוג בהר, "שם טשטשו התחומים בין ישראל לעמים: על שירתו של ר' דוד בוזגלו", פעמים
164-163 (תש"ף-תשפ"א), עמ' 51-119
אמנון רזקרקוצקין, תודעת משנה, תודעת מקרא: צפת והתרבות הציונית, ירושלים 2022, עמ'
165-182
גבריאל אבן צור, "לתקן את החיים", סגולה 115 (ינואר 2020), עמ' 18-29
ג'יין גרבר, "'ברית עומר' במרוקו - הערכה מחודשת של יחסי מוסלמים-יהודים", בתוך יהודים במרוקו
השריפית: פרקים בתולדות היהודים במרוקו מהמאה ה-16 עד ימינו, שלום בר אשר (עורך), ירושלים
תשל"ז, עמ' 53-61
דוד גדג', "דיוקנאות, ארץ-ישראל והקהילה היהודית במרוקו: שלושה דימויים חזותיים בעיתון Avenir
51-23 'עמ' (ז'תשע) 150-152, פעמים, "Illustré",
דוד גדג', אור במערב: התרבות העברית במרוקו, 1912-1956, ירושלים 2022, עמ' 55-81
דן מנור, קבלה ומוסר במרוקו: דרכו של ר' יעקב אביחצירא, ירושלים תשמ"ב, פרק המבוא
חיים בנטוב, "קווים אחדים בדרכי פסיקתם ההלכתית של חכמי הספרדים וחכמי מארוקו", בתוך: משה
עמאר (עורך), קו-לקו: קובץ מחקרים על יהדות המגרב, ירושלים תשמ"ג, עמ' 111-123
חיים זעפרני, "החינוך היהודי המסורתי במארוקו", בתוך: חיים זאב הירשברג (עורך), זכור לאברהם:
קובץ מאמרים לזכר ר' אברהם אלמאליח נ"ע חמש שנים לפטירתו, ירושלים תשל"ב, עמ' 123-139
חיים סעדון ויהושע פרנקל, "פולחן הקדושים", בתוך מרוקו: קהילות ישראל במזרח במאות התשע
עשרה והעשרים, חיים סעדון (עורך), ירושלים תשס"ד, עמ' 257-272
ידידה סטילמן, "השפעות ספרדיות על התרבות החומרית של יהודי מרוקו", בתוך: מורשת יהודי ספרד
והמזרח: מחקרים, בערי' י' בן-עמי, ירושלים תשמ"ב, עמ' 366-359
יוסף שטרית ודניאל שרוטר, "הרפורמות במוסדות היהודיים במרוקו בראשית השלטון הקולוניאלי:
השיקולים, הכיוונים והנימוקים (1912-1919)", מקדם ומים ו (תשנ"ה), עמ' 71-103
יוסף שיטרית, "השירה האישית והחברתית בערבית-יהודית של יהודי מרוקו", מקדם ומים א (תשמ"א),
עמ' 185-230
יוסף שיטרית, "מודעות חדשה לאנומליות וללשון: ניצניה של תנועת השכלה עברית במרוקו בסוף
המאה הי"ט", מקדם ומים ב (תשמ"ו), עמ' 129-168
יוסף שיטרית, "ר' דוד בוזגלו: המשורר העברי האחרון במרוקו", בתוך: יוסף שיטרית, פיוט ושירה
ביהדות מרוקו: אסופת מחקרים על שירים ועל משוררים, ירושלים תשנ"ט, עמ' 317-394
יורם בילו, ללא מצרים: חייו ומותו של רבי יעקב ואזנה, ירושלים 2004, עמ' 145-183
יורם בילו, שושביני הקדושים: חולמים, מרפאות וצדיקים בספר העירוני בישראל, חיפה 2005, עמ'
11-60
יששכר בן עמי, הערצת הקדושים בקרב יהודי מרוקו, ירושלים תשמ"ד, 11-32, 85-98
מאיר בוזגלו, "סאלים, חיים, ודוד: וראציות של שכחה", תיאוריה וביקורת 22 (2003), עמ' 171-184
מאיר בוזגלו, "סוף ההתחלה", בתוך: הפיוט כצוהר תרבותי: כיוונים חדשים להבנת הפיוט ולהבנייתו
התרבותית, חביבה פדיה (עורכת), רעננה 2012, עמ' 385-388
מאיר בר-אשר, "מעמד המשפטי של היהודים במרוקו על פי אסכולת ההלכה המאלכית", בן עבר

לערב יב (תש"ף), עמ' 112-128

מיכאל לסקר, "החינוך היהודי במרוקו", פעמים 9 (תשמ"א), עמ' 78-99

משה חלמיש, הקבלה בצפון-אפריקה למן המאה ה-2: סקירה היסטורית ותרבותית, תל אביב

תשס"א, עמ' 7-12

מנחם אלון, "ייחודה של הלכה וחברה ביהדות צפון אפריקה מלאחר גרוש ספרד ועד ימינו", בתוך:

הלכה ופתיחות - חכמי מרוקו כפוסקים לדורנו, תל אביב, תשמ"ה, עמ' 15-38

נעם סטילמן, מוסלמים ויהודים במרוקו - דרכי תפיסה, תדמיות וסטריאוטיפים, בתוך יהודים במרוקו

השריפית: פרקים בתולדות היהודים במרוקו מהמאה ה-16 עד ימינו, שלום בר אשר (עורך), ירושלים

תשל"ז, עמ' 62-73

עפרה תירוש-בקר, "לשונויותיהם של יהודי אלג'יריה", בתוך: חיים סעדון (עורך), אלג'יריה, ירושלים: בן

צבי, 2011, עמ' 117-132

רחל אליאור, "מקובלי דרעה", פעמים 24 (תשמ"ה), 73-36

שלום בר אשר, הנהגה וחברה: סוגיות בתולדות ההנהגה והחברה היהודיות במרוקו בזמן החדש, לוד

2017

שלום צבר, "הכיסוי למזוזה - חפץ ריטואלי אמנותי ייחודי בחייה של האישה היהודייה בערי מרוקו",

בתוך: דמתה לתמר: מחקרים לכבודה של תמר אלכסנדר, כרך שני, עורכים: אליעזר פאפו ואחרים,

באר שבע 2015, עמ' 575-600

שלמה דשן, צבור ויחידים: סדרי חברה בקהילות יהודי מרוקו במאות ה-18-19, תל אביב 1983

Edwin Seroussi, *Liturgy: an overlooked space in the Moroccan Jewish musical map*,

in: *Jews and Muslims in Morocco: Their Intersecting Worlds*, Edited by Joseph Chetrit,

Jane S. Gerber, and Drora Arussy, Lanham, Maryland 2021, pp. 245-268

Shalom Sabar, "The Preservation and Continuation of Sephardi Art in Morocco,"

European Judaism, 52, 2 (2019): 59-81

חומר לקריאה נוספת:

מרכיבי הציון הסופי:

הגשת עבודה מסכמת / פרויקט גמר / מטלת סיכום / מבחן בית / רפרט 100 %

מידע נוסף / הערות:

ניתן לצרף לקורס זה סיור לימודי למרוקו בסמסטר ב'. ראו קורס מספר: 13882.

הסיור למרוקו יתקיים במהלך חודש אפריל 2025.